

LESNÁ PEDAGOGIKA AKO SÚČASŤ ENVIRONMENTÁLNEHO VZDELÁVANIA: MOŽNOSTI A VÝZVY PRE LESNÍCKY SEKTOR NA SLOVENSKU

FOREST PEDAGOGY AS A PART OF ENVIRONMENTAL EDUCATION: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES FOR THE FORESTRY SECTOR IN SLOVAKIA

MILAN SARVAŠ¹⁾✉ - DANA CHLPOŠOVÁ^{1,2)}

¹⁾Národné lesnícke centrum, Ústav lesníckeho vzdelávania a poradenstva, T. G. Masaryka 22, 960 92 Zvolen, Slovak Republic

²⁾Univerzita Konštantína Filozofa, Fakulta prírodných vied, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, Slovak Republic

✉ e-mail: milan.sarvas@nlcsk.org

ABSTRACT

The paper presents forest pedagogy (FP) as a part of environmental training and education in Slovakia. There are mentioned three stages of its development here: start-up, intensive development, and cross-sectoral cooperation. The start-up is characterized by introduction of the FP for forest owners and managers. Intensive development of FP is characterized by the cooperation of forest organizations in this area, development of FP strategy, and intensive foreign cooperation. The FP has been accepted by all relevant forestry entities as a suitable PR communication tool, and as a consequence, 385 forest pedagogues were educated. Within the cross-sectoral cooperation, intensive collaboration with the Ministry of Education has begun, and it is aimed at the education of pedagogical staff in the field of environmental education. The third stage includes also cooperation with the Ministry of Environment in the area of creating a functional system of environmental education in Slovakia. A significant stimulus in cross-sectoral cooperation is the implementation of a research project "Forest pedagogy and education for sustainable development in pre-primary and primary education", coordinated by the University of Constantine the Philosopher in Nitra. For the further development of FP in Slovakia it is necessary to ensure its permanent and multi-source financing and intensify the cross-sectoral and foreign cooperation.

For more information see Summary at the end of the article.

Kľúčové slová: environmentálna výchova; lesná pedagogika; medzisektorová spolupráca; Slovensko

Key words: environmental education; forest pedagogy; cross-sectoral cooperation; Slovakia

ÚVOD

Environmentálna výchova a vzdelávanie má veľký význam pre zlepšenie ochrany životného prostredia. Tento druh výchovy a vzdelávania je zameraný na rôzne cieľové skupiny (pričom hlavnú cieľovú skupinu tvoria žiaci a študenti) a je zabezpečovaný rôznymi aktérmi (štátny, verejný a súkromný sektor, nevládne organizácie). Oblasť environmentálneho vzdelávania sa vyznačuje veľkou variabilitou, ktorá je hlavne závislá na jej inštitucionálnom zabezpečení a financovaní.

V literatúre je možné sa stretnúť s viacerými termínmi a definíciami pre environmentálnu výchovu a vzdelávanie. Ako príklad sú uvedené definície publikované v koncepcii Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky (MŽP 2015):

- Environmentálna výchova – vedie žiakov ku komplexnému pochopeniu vzájomných vzťahov medzi organizmami a vzťahom človeka k životnému prostrediu. Ide o rozvíjanie a najmä pochopenie nevyhnutného prechodu k udržateľnému rozvoju spoločnosti.
- Environmentálne povedomie – zvyšovanie úrovne poznatkov a informácií o aktuálnom stave prírody, ekologických trendoch, vývoji, formách myslenia a tradíciách v oblasti starostlivosti o životné prostredie.
- Environmentálne vzdelávanie – v najširšom slova zmysle predstavuje inštitucionalizovaný spôsob odovzdávania poznatkov o životnom prostredí. Formuje celkovú mozaiku vzťahov medzi človekom, spoločnosťou a prírodou.

Uvedená koncepcia mala ako hlavný cieľ vytvorenie fungujúceho uceleného systému environmentálnej výchovy, vzdelávania a osvetu v rezorte životného prostredia. Jej nevýhodou je, že ide o úzky rezortný dokument, ktorý rieši uvedenú problematiku z pohľadu Ministerstva životného prostredia, ale absentuje prepojenie na ďalších aktérov zaberajúcich sa environmentálnym vzdelávaním, medzi ktoré patria aj lesnícke inštitúcie.

V rámci lesného hospodárstva sa na Slovensku v minulosti environmentálna výchova realizovala prostredníctvom kampane „*Apríl – mesiac lesov*“. V tomto mesiaci sa venovala väčšia pozornosť informovaniu verejnosti (napr. prostredníctvom populárnych článkov) o význame lesov pre spoločnosť. V menšej miere (nekoordinovane) sa uskutočňovali besedy v školských zariadeniach, kde zamestnanci lesníckych subjektov poskytovali žiakom a študentom informácie o lese. Tieto aktivity boli hlavne postavené na osobnej iniciatíve konkrétnych zamestnancov lesníckych organizácií a neboli realizované systematicky a dlhodobo. V ostatných rokoch sa v sektore lesného hospodárstva ako nástroj environmentálneho vzdelávania a výchovy začal využívať koncept lesnej pedagogiky (LP). Koncom 90. rokov minulého storočia sa v nemecky hovoriacich krajinách začína uplatňovať v rámci environmentálneho vzdelávania koncept *Lesná pedagogika*, ktorý využíva na učenie, resp. vzdelávanie lesný ekosystém. Základom tohto konceptu je interdisciplinárne prepojenie pedagogiky a vedomostí o lese. Ponuka aktivít lesnej pedagogiky je široká. Vedľa klasických aktivít, ako je zabezpečenie sprevádzania návštevníkov v lesa prostredníctvom lesníkov, cez zriadenie lesných škôl a škôlok až po zavedenie témy lesy do učebných osnov (STICHMANN 2014).

Hlavné princípy pre lesnú pedagogiku na európskej úrovni zadefinovala pracovná skupina pre lesnú pedagogiku (Subgroup Forest pedagogy) zriadená pri Sieti lesných komunikátorov.

Existuje viacero definícií a náplní lesnej pedagogiky, napr.:

LP ako súčasť environmentálnej výchovy je učenie o lesnom ekosystéme a výchove človeka k udržateľnému spôsobu života na príklade lesa. Aktivity lesnej pedagogiky zabezpečujú certifikovaní lesní pedagógovia a je určená všetkým cieľovým skupinám, najmä deťom a mládeži. Využíva aktivizujúce metódy a formy zážitkového učenia a projektového vyučovania. Poskytuje nielen vedomosti, ale oslovuje aj emocionálnu stránku človeka, podporuje získavanie zručností aj celostný rozvoj osobnosti. (MARUŠÁKOVÁ et al. 2010).

LP učí ľudí o lese prostredníctvom zážitkových hier. Aktivity sa uskutočňujú v lese, kde vyškolení lesníci s bohatými skúsenosťami a znalosťami o funkciách a význame lesa učia ľudí (GYŐREK 2010).

Cieľom práce je prezentovať históriu lesnej pedagogiky na Slovensku, stupne jej rozvoja a možnosti jej uplatnenia ako súčasť environmentálneho vzdelávania.

Začiatky lesnej pedagogiky na Slovensku

Na prelome storočí (hlavne pod vplyvom informácií a skúseností zo zahraničia) vznikajú iniciatívy súvisiace so zavedením LP na Slovensku. V roku 2001 sú v Rakúsku vyškolení prví slovenskí lesní pedagógovia. Obdobie rokov 2001–2006 je možné považovať za štartovaciu etapu lesnej pedagogiky na Slovensku. Tá sa vyznačuje hlavne prezentáciou aktivít lesnej pedagogiky zástupcom majiteľov a obhospodarovateľov lesa. Prioritou je prezentovať LP ako výrazný nástroj pre environmentálne vzdelávanie a výchovu a ako účinný nástroj práce s verejnosťou v lesnom hospodárstve.

Od roku 2006 začína ďalšia etapa rozvoja lesnej pedagogiky, ktorá je charakterizovaná intenzívnym rozvojom zameraným hlavne na spoluprácu v rámci lesníckeho sektora. Tento rozvoj je spojený so vznikom Národného lesníckeho centra (NLC), kde NLC – Ústav lesníckeho poradenstva a vzdelávania Zvolen (NLC-ÚLPV Zvolen) inštitucionálne

zastrešuje lesnú pedagogiku. Ide predovšetkým o vzdelávanie nových lesných pedagógov prostredníctvom akreditovaného vzdelávacieho programu, vypracovávanie didaktických a učebných pomôcok, koordinovanie aktivít LP atď. Stúpajúci význam environmentálneho vzdelávania pre lesné hospodárstvo (LH) dokazuje aj jej prioritizácia v Národnom lesníckom programe, kde v rámci priority 18 „Podporovať environmentálne vzdelávanie a systematickú prácu s verejnosťou s cieľom dosiahnutia pozitívnej zmeny v chápaní významu LH u verejnosti“ boli zadefinované tri rámcové ciele priamo súvisiace s LP (MPRV 2007).

Rozvoj lesnej pedagogiky

MARUŠÁKOVÁ et al. (2010) vypracovala kľúčový materiál – Koncepciu rozvoja lesnej pedagogiky na Slovensku, ktorý stanovuje ciele a metodiku lesnej pedagogiky, navrhuje strategické priority koncepcie jej rozvoja a inštitucionálne zabezpečenie. Ďalej obsahuje návrh opatrení, ktorých realizácia by mala zabezpečiť jej ďalší rozvoj. Sú zadefinované kvalifikačné nároky na lesného pedagóga, ktorý musí mať minimálne stredoškolské lesnícke vzdelanie a zároveň absolvovať akreditovaný vzdelávací program *Lesnej pedagogiky*. Zsah vzdelávacieho programu je 80 hodín. Základnými témami sú: lesná pedagogika, pedagogika, psychológia, environmentálna etika a mediálna komunikácia. Lektori sú odborníci z akademického prostredia a z praxe. Pre úspešné absolvovanie kurzu je okrem formálnych podmienok nevyhnutná príprava a absolvovanie samostatnej lesnej vychádzky, ktorej predchádzajú praktické ukážky pod supervíziou lektorov NLC. Záujemcami o vzdelávanie sú prevažne ľudia s lesníckym vzdelaním pracujúci v lesníckych organizáciách v štátnom a neštátnom sektore.

Na základe interného zisťovania je najčastejším motívom frekventantov získanie nových poznatkov a zručností ako komunikovať s verejnosťou pre zrozumiteľné objasnenie princípov lesného hospodárenia a predstavenie lesníckej profesie. Zo štatistík NLC vyplýva, že cca 64 % účastníkov sú muži. Tento údaj do istej miery odráža rodové zloženie zamestnancov lesníctva. Pri neformálnom vzdelávaní je prítomnosť muža – lektora vnímaná pozitívne zo strany detí a žiakov, ale aj pedagogických zamestnancov. V tomto období dochádza aj k postupnej akceptácii LP u najväčších obhospodarovateľov lesa, ktorí umožňujú svojim zamestnancom absolvovať kurzy LP (obr. 1). Na Slovensku bolo k 31. 12. 2019 celkovo vyškolených 385 certifikovaných lesných pedagógov. Ďalej sa aktivity LP začínajú vo veľkej miere využívať ako účinný nástroj práce s verejnosťou, väčšina ich je zabezpečovaná v rámci štátnych a verejných lesníckych subjektov a sú poskytované bezplatne.

Ďalší rozvoj LP súvisí s intenzívnou zahraničnou spoluprácou. V roku 2007 bola založená Európska sieť lesných pedagógov, ktorá v súčasnosti združuje zástupcov 17 štátov vrátane Slovenska. Táto sieť v rámci svojej činnosti v roku 2017 vypracovala Spoločnú európsku stratégiu lesnej pedagogiky, v ktorej sú hlavné ciele rozvíjať v európskom kontexte sociálne a politické povedomie o LP (sektor LH a ďalšie sektory) (FCN 2017):

1. zlepšiť internú a externú komunikáciu a posilnenie networkingu;
2. zabezpečiť, aby LP sa stala uznávanou súčasťou environmentálne udržateľného rozvoja;
3. zlepšovať úroveň LP.

Uvedená stratégia odporúča úzku spoluprácu so školami a pedagogickými zamestnancami a rovnako zdôrazňuje potrebu medzinárodnej spolupráce.

V tejto oblasti bol na Slovensku pripravený a implementovaný medzinárodný projekt *Lesy pre spoločnosť – Lesy bez hraníc*, financovaný z Nórskeho grantov. Projekt bol koordinovaný NLC a realizoval sa

spolu s ďalšími ôsmymi partnermi z troch krajín (Slovensko, Ukrajina, Nórsko) od decembra 2015 do apríla 2017. Projekt sa zameriaval na vybudovanie cezhraničného partnerstva na podporu rozvoja ekoturizmu a lesnej pedagogiky a propagáciu prírodného a kultúrneho dedičstva v prihraničných slovensko/ukrajinských regiónoch. V rámci tohto projektu bola vytvorená aj koncepcia rozvoja lesnej pedagogiky na Ukrajinu.

Na zabezpečenie riešenia cieľov definovaných v európskych a národných strategických dokumentoch sa sústreďuje tretia etapa rozvoja lesnej pedagogiky na Slovensku (od roku 2015) – medzisektorová spolupráca. Táto sa vyznačuje, okrem pokračujúcich aktivít LP v rámci lesníckeho sektora, aj začatím intenzívnej spolupráce s ďalšími organizáciami. Ide predovšetkým o sektor školstva, kde sa začínajú konkrétne aktivity LP využívať pri formálnom a neformálnom vyučovaní. V roku 2017 Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR vyjadriло súhlas a odporučilo školám zapájať sa do aktivít a projektov lesnej pedagogiky. Novým produktom spolupráce určeným priamo pedagogickým zamestnancom je akreditovaný vzdelávací program *Učenie o lese*. Jeho cieľom je prehĺbiť vedomosti a posilniť zručnosti pedagogických zamestnancov v oblasti environmentálnej výchovy na príklade lesa, s využitím zážitkového učenia lesnej pedagogiky; garantom vzdelávania je NLC – Ústav lesníckeho poradenstva a vzdelávania Zvolen. Ďalším medzníkom sa stala spolupráca s rezortom životného prostredia pri vytváraní funkčného systému environmentálnej výchovy, vzdelávania a osvetu na Slovensku, a to formou účasti v pracovnej skupine vytvorenej Slovenskou agentúrou životného prostredia.

Pripravované výskumné aktivity v oblasti lesnej pedagogiky

Aktivity LP pre deti a mládež slúžia vo väčšine prípadov ako doplnková aktivita vyučovania. Realizujú ich lesní pedagógovia (v väčšine prípadov priamo v lese) za prítomnosti pedagogických zamestnancov. V takejto forme sú vhodným doplnkom vyučovania. Na druhej strane, pre zavedenie LP do formálneho vzdelávania je potrebné navrhnuť vhodné postupy a metódy, ktoré by boli v súlade s obsahom a cieľmi primárneho a predprimárneho vzdelávania. Pozornosť by mala byť zameraná na využitie postupov lesnej pedagogiky ako účinného inováčného postupu vo formálnom a neformálnom vzdelávaní (VARTIAI-NEN, ENKENBERG 2011).

K splneniu týchto cieľov bol v roku 2018 v rámci grantovej schémy Agentúry na podporu výskumu a vývoja vypracovaný návrh výskumného projektu: *Lesná pedagogika a výchova k trvalo udržateľnému rozvoju v predprimárnej a primárnej edukácii*. Koordinátorom projektu je Pedagogická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, partnerom je Národné lesnícke centrum. Projekt bol schválený a jeho implementácia prebieha od júla 2019 do júna 2022.

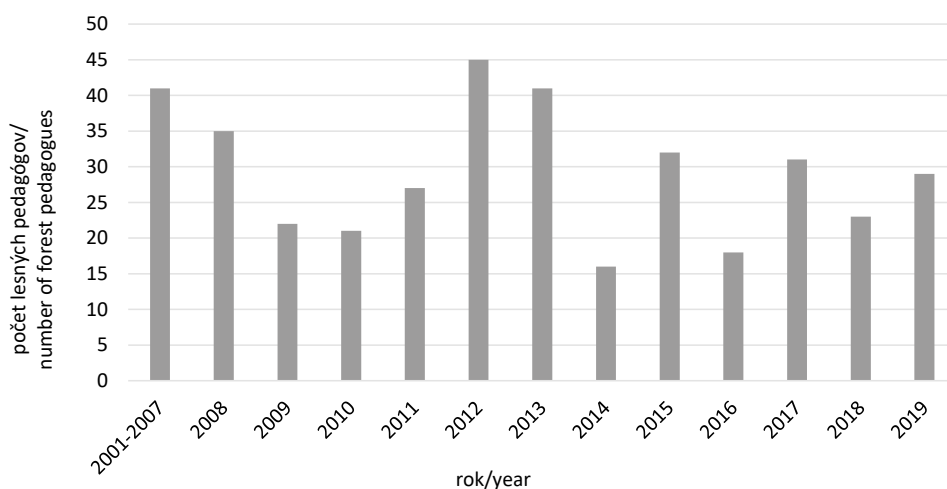
Cieľom projektu je navrhnuť, realizovať a overiť model metodiky LP v primárnom a predprimárnom vzdelávaní, nájsť jej miesto a uplatnenie v školskom aj mimoškolskom kontexte. Týmto priamo podporovať záujem detí predškolského veku a žiakov mladšieho školského veku o lesy, prírodu a životné prostredie, a rozvíjať tak súčasne prírodovednú gramotnosť prostredníctvom aktivizujúcich metód využívaných lesnými pedagógmi v prírodných podmienkach.

Čiastkové ciele projektu sú:

- rozvíjať u detí/žiakov kognitívnu, psychomotorickú a sociálno-emočionálnu stránku osobnosti;
- posilniť u detí/žiakov záujem o ochranu lesa a zvýšiť ich povedomie o význame lesa a lesníckej profesie;
- prostredníctvom učiteľov/vychovávateľov integrovať prvky lesnej pedagogiky do iných vyučovacích predmetov (učitelia základných škôl), tematických okruhov vzdelávania (učitelia materských škôl) a záujmových činností (napr. školské kluby detí);
- objavovať nové formy spolupráce školy a rodiny;
- posilniť reflexívne a riadiace kompetencie lesných pedagógov s akcentom na zásady, ciele a obsah edukačného procesu;
- zdôrazniť význam lesnej pedagogiky v rámci rodinnej a mimoškolskej výchovy v učiteľských a neučiteľských odboroch (odbor Pedagogika a vychovávateľstvo) vysokoškolského štúdia.

Aplikačnými cieľmi sú:

- vytvoriť metodicko-odborný materiál z lesnej pedagogiky pre pedagógov;
- vytvoriť metodicko-odborný materiál pre lesných pedagógov;
- zdôrazniť význam lesnej pedagogiky v rámci rodinnej a mimoškolskej výchovy v učiteľských a neučiteľských odboroch vysokoškolského štúdia.

Obr.1.
Vývoj počtu vyškolených lesných pedagógov na Slovensku
Fig. 1.
Numbers of certified forestry pedagogues in Slovakia

koškolského štúdia prostredníctvom vysokoškolských učebných textov.

Prínosom projektu je inovácia pedagogicko-didaktických postupov prostredníctvom aktivít pripravených lesným pedagógom, čím môže-
me rozvíjať u detí/žiakov úroveň poznania o životnom prostredí a zá-
roveň prispieť k posilneniu výchovy k trvalo udržateľnému rozvoju
(KOHLEK et al. 2005).

ZÁVER

Lesná pedagogika je integrálnou časťou environmentálnej výchovy na Slovensku. Rovnako, pri vhodnom nastavení, môže slúžiť ako adekvát-
ny komunikačný nástroj pre prácu s verejnosťou v lesnom hospodár-
stve. Pre dosiahnutie týchto cieľov je potrebné:

- vytvoriť podmienky pre prácu lesných pedagógov v rámci organi-
zácií obhospodarujúcich lesy;
- zabezpečiť trvalo udržateľné financovanie aktivít LP s dôrazom na
vytvorenie aktivít, ktoré by boli samofinancovateľné;
- na lokálnej, resp. regionálnej úrovni nadviazať partnerstvá s ďalší-
mi organizáciami zabezpečujúcimi rôzne formy vzdelávania;
- využiť aktivity LP pre ďalšie cieľové skupiny;
- realizovať ďalší multidisciplinárny výskum zameraný na oblasť LP
s ohľadom jej využitia ako súčasť environmentálneho vzdelávania
a nástroja práce s verejnosťou.

Podakovanie:

Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja
na základe zmluvy č. APVV-18-0484.

LITERATÚRA

- FCN 2017. Common European Strategy on Forestpedagogy [on-
line]. Subgroup-Forestpedagogy of Forest Communicators Network
(FCN) [cit. 2020-04-25] Dostupné na/Available on: ([http://
forestpedagogics.eu/portal/wp-content/uploads/2018/01/6seitig_
rz_FarbenUnver%C3%A4ndert_rz_korr.pdf](http://forestpedagogics.eu/portal/wp-content/uploads/2018/01/6seitig_rz_FarbenUnver%C3%A4ndert_rz_korr.pdf))
- GYÖREK N. 2010. Forest pedagogy in Slovenia. In: Encountering,
Experiencing and Exploring Nature in Education. 10th annual
EOE Conference. Collection of conference's papers. 22nd – 25th
September 2010, Rateče – Planica, Slovenia. Ljubljana, Slovenia,
Center šolskih in obšolskih dejavnosti: 298–304.
- KOHLEK B., BITTNER A., BÖGEHOLZ S. 2005. Von der waldbezogenen
Umweltbildung zu einer waldbezogenen Bildung für eine
nachhaltige Entwicklung – neue Wege für die Waldpädagogik.
Schweizerische Zeitschrift für Forstwesen, 156: 52–58.
- MARUŠÁKOVÁ L., SARVAŠ M., MELCEROVÁ A., JALOVIAŘOVÁ V.,
LOYOVÁ D., MATOUŠKOVÁ, PRYLOVÁ L., VAŠÍČKOVÁ, P., ŠIMOVÁ K.,
GOGOLA P., VISZLAI I., ŠTURCEL M., VALOVIČ R., VANYOVÁ J.,
TRNOVSKÁ E., HUDECOVÁ, VINCÍKOVÁ S., NAVRÁTIL R.,
BIELIKOVÁ L. 2010. Lesná pedagogika ako súčasť environmentálnej
výchovy na Slovensku. Konceptia rozvoja. Zvolen, Národné
lesnícke centrum: 65 s. – ISBN 978-80-8093-126-1
- MPRV 2007. Národný lesnícky program Slovenskej republiky.
Bratislava, Ministerstvo pôdohospodárstva SR; Zvolen, Národné
lesnícke centrum – LVÚ: 63 s.
- MŽP 2015. Rezortná koncepcia environmentálnej výchovy,
vzdelávania a osvedy do roku 2025. [Bratislava], Ministerstvo
životného prostredia SR: 53 s.
- STICHMANN W. 2014. Waldpädagogik in Deutschland: Trends und
Beispiele. In: Handbuch Naturschutz und Landschaftspflege.
Weinheim, Wiley-VCH Verlag. DOI: 10.1002/9783527678471.
hbn12004003
- VARTIAINEN H., ENKENBERG J. 2011. Enlargement of educational
innovation. An instructional model of the case forest pedagogy.
In: Ruokamo H. et al. (eds.): Social media in the middle of nowhere
– NBE 2011 Conference. Proceedings of the 4th International
Network-Based Education 2011 Conference. 20–23 June
2011, Salla, Finland. Rovaniemi, University of Lapland: 76–86.
University of Lapland Publications in Education 25 Rovaniemi,
Finland, Lapland University Press. Dostupné na/Available on:
[https://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=2635353e-7fc6-4fb4-
87da-8de44fe5b72b](https://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=2635353e-7fc6-4fb4-87da-8de44fe5b72b)

*Short communication***FOREST PEDAGOGY AS A PART OF ENVIRONMENTAL EDUCATION: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES FOR THE FORESTRY SECTOR IN SLOVAKIA****SUMMARY**

The environmental education plays an important role in improvement of natural protection. In recent years, the concept of forest pedagogy (FP) has begun to be used in the forestry sector as a tool for environmental education. The basis of this concept is an interdisciplinary connection between pedagogy and knowledge of the forest. At the beginning of the 21st century, initiatives related to the introduction of FP into Slovakian forestry started to spread. In 2001, the first Slovak forestry pedagogues were trained in Austria. The period 2001–2006 can be considered as the starting stage of forest pedagogy in Slovakia. The priority is to present FP as a significant and effective tool for environmental education and public relation.

In 2006, the next stage of the development of forest pedagogy begun, and it is characterized by intensive sectoral forestry cooperation. This development is connected with the establishment of the National Forestry Centre (NFC) in Zvolen that institutionally covers the forest pedagogy. During this period, the forest owners and organizations gradually accepted the concept of FP, and 385 forestry pedagogues were trained (as at 31st December 2019) (Fig. 1).

The third stage of the development of FP in Slovakia (since 2015) – is characterized by intersectoral cooperation between forestry and other sectors with the stress on the education organizations. In 2017, the Ministry of Education, Science, Research and Sports of the Slovak Republic agreed and recommended that schools participate in activities and projects of FP. For the introduction of FP into formal education it is necessary to design appropriate procedures and methods that would be in line with the content and goals of primary and pre-primary education. To meet these goals, the research project „Forest Pedagogy and Education to Sustainable Development in Pre-primary and Primary Education“ has been also implemented.

The project coordinator is the Faculty of Education of the University of Constantine the Philosopher in Nitra, the partner is the National Forestry Centre. The aim of the project is to design, implement and verify the model of FP methodology in primary and pre-primary education, to find its place and application in the educational and extracurricular context.

Zasláno/Received: 03. 06. 2020

Přijato do tisku/Accepted: 21. 09. 2020